

Gárdos-Orosz Fruzsina (tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI)-Bedő Renáta (Ph.D hallgató, ELTE ÁJK)

Az alapvető jogok érvényesítése a magánjogi jogviták során – az újabb alkotmánybírósági gyakorlat (2014-2018)

1. Bevezetés

Jelen írásban áttekintő értékelésre vállalkoztunk.¹ Arra a kérdésre szeretnénk választ adni, hogy az Alaptörvény hatályba lépése óta az Alkotmánybíróság milyen szerepet kapott, és milyen szerepet vállalt magára az alapvető jogok magánjogi (horizontális) érvényesítése körében. Milyen elveket dolgozott ki az Alkotmánybíróság arra, hogy az egyes eljárások, különösen az *alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény* (a továbbiakban: Abtv.) 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz² körében mit vizsgál a befogadhatóság körében és az érdemi vizsgálat során, és milyen elvek alapján dönt arról, hogy megsemmisítéssel vagy alkotmányos követelmény kimondásával be kell avatkoznia a magánjogi jogviták elbírálásába az alkotmányos jogok érvényesítése érdekében. Az alapvető jogok horizontális hatálya Magyarországon 2014-ben került kimondásra a 8/2014 (III. 20.) AB határozatban.

Valamely Alaptörvénybe foglalt jog horizontális hatálya azt jelenti, hogy arra magánjogi jogviszonyban is hivatkozni lehet. Közvetett horizontális hatályról van szó, ha a felek közvetlenül nem alapíthatnak jogot alapjogi rendelkezésekre, azokat kizárólag az alkalmazandó jogszabály értelmezésekor kell figyelembe venni. Közvetlen horizontális hatály esetén ellenben az alapjogi rendelkezésekre közvetlenül lehet hivatkozni a bíróság előtt, a bíróság az alkotmány rendelkezésére alapíthatja az ítéletet.

A jogfejlődés eredményként a magánjogi szabályozás tárgya és az alapvető emberi jogok egyaránt jelentős fejlődésen mentek keresztül.³ Az alkotmányjogi és a magánjogi jogfejlődés mögött hasonló célok találhatóak. A történelmi fejlődés eredményeként láthatóvá válik, hogy az alkotmányban foglalt vagy aszerint értett alapvető emberi jogok egyre nagyobb jelentőséghez jutnak a horizontális, magánjogi jogviszonyokban is.⁴

¹ A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítséget és az értékes megjegyzéseket köszönjük Mécs Jánosnak.

² A § szövege: „Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontja alapján alaptörvény-ellenes bírói döntéssel szemben az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet alkotmányjogi panasszal fordulhat az Alkotmánybírósághoz, ha az ügy érdemében hozott döntés vagy a bírósági eljárást befejező egyéb döntés az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sérti, és az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.”

³ Ennek bemutatásához lásd: SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete* (Budapest: Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó 1983).

⁴ Erről bővebben írunk “A Kiindulópont - a jogi konstrukció célja” részben.

Az Alaptörvény hatálybalépése, azaz 2012. január elseje óta számos tanulmány foglalkozott azzal, hogy a bevezetett, az Abtv. 27. § szerinti alkotmányjogi panasz, az Alaptörvény 28. cikke, illetve általában is az Alkotmánybíróság új hatáskörei, és új pozicionálása hogyan változtatta meg az alapvető jogok magánjogi érvényesítését a bírói gyakorlatban.⁵

Ezek a vizsgálatok általában egyes alapjogok tekintetében kerestek választ arra, hogy a jog érvényesülését hogyan kényszeríti ki határozatalval az Alkotmánybíróság, illetve, hogy az Alaptörvény hatálybalépése óta a rendes bírósági gyakorlatban vajon nőtt vagy csökkent-e az Alaptörvényre hivatkozások száma, azaz az új pozitív jogi környezet megváltoztatta-e a bíróságok érzékenységét az alkotmányban foglalt normák érvényesítésének irányába.⁶

⁵ ORBÁN Endre: „A bírói döntések ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok tapasztalatai” *Magyar Jog* 2016/10., 577-588.; VISSY Beatrix: „A bírói döntések alkotmánybírói felülvizsgálata mint a politikai hatalom korlátozásának eszköze?” in: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Jog és politika határán: Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után.* (Budapest: HVG-ORAC 2015) 349-372.; VISSY Beatrix: „A valódi alkotmányjogi panasz legitimitása Hans Kelsen szemszögéből” *Közjogi Szemle* 8:(3) 35-41. (2015); CSEHI Zoltán: „A német alkotmányjogi panasz hatása – biztató kezdetek a magyar gyakorlatban” *Acta Universitatis Szegediensis - Acta Iuvenum* 2016/2, 17-32.; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – LÖRINCZ Viktor Olivér – ZÓDI Zsolt: „Egy új alkotmányjogi panasz eljárás (Abtv. 27.) jelentőségének mérhetősége a bírósági és az alkotmánybírói alapjogvédelem rendszerében” *MTA LAW WORKING PAPERS* 2017:(23) 1-24.; BITSKEY Botond – FRÖHLICH Johanna – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – Rajos Krisztina: „Az egyes alkotmányjogi panasz eljárások különös szabályai: Az Abtv. 27. §-a szerinti panasz” in: BITSKEY Botond – TÖRÖK Bernát (szerk.) *Az alkotmányjogi panasz kézikönyve.* (Budapest: HVG-ORAC 2015) 186-201.; CHRONOWSKI Nóra: „Alkotmányjogi panasz és alkotmányvédelem” *Fundamentum* 2014/1-2, 91-95. NASZLADI Georgina: „A német alkotmányjogi panasz hatása a hazai szabályozásra és az alkotmánybírói joggyakorlatra” *Jura* 2014/1. 235-240.; TÓTH J. Zoltán: „A »valódi« alkotmányjogi panasz használatba vétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíróság gyakorlatában” *Jogtudományi Közöny* 69:(5) 224-238. (2014); VISSY Beatrix: „Támpontok a valódi alkotmányjogi panasz hatókörének megállapításához” *Közjogi Szemle* 7:(2) 40-46. (2014); CSEHI Zoltán: „Valódi alkotmányjogi panasz és a magánjog lehetséges jövőjéről” *Alkotmánybírói Szemle* 2013/1 126-130.; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „Az actio popularistól az alkotmányjogi panaszig: a magyar Alkotmánybíróság új hatáskörei” in BOÓC Ádám – FEKETE Balázs (szerk.) *Il me semblait que j'étais moi-même ce dont parlait l'ouvrage: liber amicorum Endre Ferenczy* (Budapest: Patrocinium Kiadó 2012) 118-133.; VISSY Beatrix: „Az individuális alapjogvédelem kilátásai az alkotmánybíráskodásban. Merre mutat az alkotmányjogi panasz iránytűje?” *Magyar Közigazgatás* 61:(2) 28-36. (2012); TÓTH J. Zoltán – TÉREY Vilmos: „A bírói döntésekre is kiható alkotmánybírói jogvédelem tapasztalatai (2012-2017)” *Alkotmánybírói Szemle* 2017/2. 102-107.; CHRONOWSKI Nóra: „Az alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény” *Közjogi Szemle* 2017/4. 7-15.; SZILÁGYI Emese: „Az Alkotmánybíróság az alkotmánykonform bírói jogértelmezésről - terítéken az Alaptörvény 28. cikke” *Közjogi Szemle* 2015/1. 66-68.; TÉGLÁSI András: „Az alapjogok hatása a magánjogi viszonyokban az Alkotmánybíróság gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követő első három évben különös tekintettel a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmére” *Jogtudományi Közöny*, 2015/3. 148-157.; SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté – SZIGETI Tamás – VISSY Beatrix: „Alapjogi igények, alapjogi szabályok: az alapjogi ítélkezés egy koncepciója” in SOMODY Bernadette (szerk.) *Alapjogi bíráskodás - alapjogok az ítélkezésben* (Budapest: L'Harmattan 2013)

⁶ A tárgyban a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének (MTA TK JTI) keretében zajlott kutatás bemutatásához lásd: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *A rendes bíróságok és az Alkotmánybíróság kapcsolata az alapjog-érvényesítésben – Bevezetés az MTA TK JTI kutatócsoportjának kutatásához* (kézirat leadva, megjelenés alatt).

Gárdos-Orosz Fruzsina 2011-ben⁷ amellett érvelt, hogy a német típusú alkotmányjogi panasz bevezetése szükséges ahhoz Magyarországon, hogy alapvető jogok kielégítően érvényesüljenek a magánjogi jogviták során a bírói gyakorlatban. Számos írás, számos kutatómunka bizonyította ugyanis azt, hogy az 1949. évi XX. törvény az Alkotmányról (a továbbiakban: Alkotmány) rendelkezései a bíróságok értelmezésében nem érvényesülnek kellőképpen, az alapjogi normákat a rendes bírói gyakorlat sokszor figyelmen kívül hagyja.⁸

A javaslat persze nem azt célozta, hogy a német típusú alkotmányjogi panasz helyettesíthetne más alkotmánybírói hatásköröket, és a szerző kérőbb is aggodalommal követte, hogy az alkotmányjogi panasz a jogalkotó koncepciója szerint felváltotta a törvényhozó és a végrehajtó hatalom hathatós ellenőrzésének lehetőségét.⁹ A magyar alkotmánybíráskodás fókuszába pedig egy jogi szempontból nem valódi konfliktus került: a rendes bírászkodás és az alkotmánybíráskodás konfliktusa.

Bár dogmatikai szempontból ma is igen izgalmas a horizontális hatály kérdése, az alkotmányjogi panasz értelmezésének közjogi kontextusa 2011 óta teljesen megváltozott. Elsődleges cél lett, hogy a független és pártatlan bíróságok zavartalanul végezzék jogvédő tevékenységüket a stabil, évszázadok alatt kialakított jogi dogmatikai rendszer alapján. Az alapvető jogok magánjogi érvényesülésének a kérdését tehát nem lehet a közjogi kontextus figyelembe vétele nélkül értékelni a hazai gyakorlatban, hiszen egy konkrét kormányzati többség által szabadon alkotott és szabadon, szinte kötöttségek nélkül módosítható Alaptörvény érvényesítéséről beszélünk.

Mindezeket figyelembe véve fontosnak tartjuk, hogy elismételjük az alapjogok magánjogi érvényesíthetőségének az indokait. A horizontális hatály mint doktrína, a jogi konstrukció az alkotmányos demokrácia intézményeként fogalmazódott meg ugyanis, és csak abban értelmezhető eredeti céljának megfelelően. Az alapjogok horizontális hatálya egy konkrét, egyetemes alapjogi felfogáshoz kötődik. A dolgozat első részében ezt a felfogást, azaz a jogintézmény céljait tekintjük át újra. Ezt követően ismertetjük, hogy az

⁷ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Alkotmányos polgári jog?: Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2011).

⁸ Lásd például: HALMAI Gábor: „Az alkotmányjogi panasz-jelen és jövő?” *Bírák Lapja* 1994/3-4. 63-74; UITZ Renáta: „Egyéni jogséremlmek és az Alkotmánybíróóság” *Fundamentum* 1999/2 39-52., D. TÓTH Balázs – ENYEDI Krisztián – HALMAI Gábor – NÉMETH Attila – POLGÁR Eszter – SÓLYOM Péter: „Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában” in. FLECK Zoltán (szerk.) *Bíróságok a mérlegen II.* (Budapest: Pallas 2008) 75-88.; BENCZE Mátyás: „Az Alapjogok bíróság előtti érvényesülésének szociológiai háttere” in SOMODY Bernadette (szerk.) *Alapjogi bíráskodás-alapjogok az ítékezésben* (Budapest: L’Harmattan Kiadó, 2013.) 95-117.

⁹ Az Alkotmánybíróóság hatásköreinek változásának részletes elemzéséhez lásd: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „Alkotmánybíróóság 2010-2015” in JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2016) 442-479.

Alkotmánybíróság határozataiban milyen eredményekre jutott a doktrína kibontása során. Végül, a dolgozat utolsó részében elemezzük ezeket az eredményeket. A 2012 utáni esetjogot elemző magyar szakirodalom mellett az összes olyan határozatot tekintettük át jelen dolgozatban, amelyben a horizontális hatály tárgyszó, illetve a citációs index által beazonosíthatóan a témával foglalkozó három legfontosabb alaphatározat, a 8/2014 (III.20.), a 34/2014 (XI. 14.) vagy a 3/2015 (II.2.) AB határozat valamelyikét idézte a testület, vagy az Alaptörvény 28. cikkére történő hivatkozás ebben, az alapjogok horizontális hatályával kapcsolatos összefüggésben szerepelt. Az alapvető jogok magánjogi érvényesítésének a kikényszerítése általában alkotmányjogi panaszos eljárásban merülhet fel, de nem zárhatjuk ki azt, hogy más eljárásokban hozott határozatában foglalkozik a kérdéssel az Alkotmánybíróság, ezért a vizsgálatot nem szűkítettük le az alkotmányjogi panaszra. Két végső kérdést igyekszünk megválaszolni a tanulmányban bemutatott áttekintéssel: az egyik az, hogy változott-e a jogvédelem szintje azóta, hogy 2014-ben az Alaptörvény közvetett horizontális hatálya kimondásra került az alkotmánybírósági gyakorlatban. A másik kérdésünk pedig az, hogy a tapasztalt változás mennyire tudható be az új vagy német típusú, az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz bevezetésének.

2. A kiindulópont – a jogi konstrukció célja

Az alkotmányjogban a francia forradalommal elindult jogfejlődést követően állami és nemzetközi szinten egyaránt megfogalmazódott az, hogy az alapvető emberi jogok védelme az állam elsődleges célja.¹⁰ Eleinte csak deklaráció volt az alapjogvédelem, később megjelentek az alanyi jogok, az alkotmányból levezethető és a tételes jogban részletesebben is megfogalmazott jogosultságok. E jogok alanya az állam kikényszerítő mechanizmusainak révén megakadályozhatja, hogy az állam beavatkozzon az olyan magánjogi jogviszonyokba, amelyet a szabadság légköre jellemez. Ezt nevezzük az állam negatív, tartózkodási kötelezettségének, a szabadságjogok védelmének.

A fejlődést később az jellemezte, hogy e negatív jogok mellett megjelent a második világháborút követően az igény, hogy az állam tevőlegesen is részt vegyen az alapjogok védelmében. Egyre több jog elismerést nyert a már legtöbbször alkotmányos alapjogi katalógust tartalmazó alkotmányos dokumentumokban. A jogok nagy többségével

¹⁰ Illetve nem tekinthetünk el attól sem, hogy a kialakuló kapitalista gazdasági rend racionalitása is sok esetben megkövetelte az alapvető emberi jogok, így különösen a személyiségi jogok védelmét. Sólyom László a személyiségi jogokról írt monográfiájában éppen a személyiségi és a vagyoni jogok összefüggését tartja a fejlődés fő mozgatórugójának. Lásd: SÓLYOM:i.m.

kapcsolatban pedig megfogalmazásra került, hogy az állam nem csak tartózkodni köteles a megsértésüktől, de tennie is kell az érvényesülésük biztosítása érdekében. Ez nem csak a választások megszervezéséből és állami lebonyolításából áll, vagy abból, hogy az állam bünteti az élet vagy a testi épség sérelmével járó magatartásokat, hanem abból is akár, hogy az állam támogatja a szabad és kiegyensúlyozott sajtót vagy megteremti az oktatási rendszert.

A XX. században a háborúk és a gazdasági válságok folytán bekövetkező társadalmi és gazdasági változások sokat formáltak a joggal szemben támasztott elvárásokon. Az alkotmányjog teoretikus és gyakorlati szinten egyaránt egyre többet kívánt tenni annak érdekében, hogy az alapvető emberi jogok érvényesüljenek: hangsúlyossá vált az alkotmányjogi *terminus technicussal* intézményvédelemnek nevezhető állami kötelezettségről szóló tan, és az alanyi jogok elismerése és kikényszerítése terén is egyre több feladat hárult az államra.

Ez a jogfejlődés oda vezetett, hogy megfogalmazódott az igény, hogy az állam az alkotmányjog eszközeivel is erősítse a magánszemélyek közötti alapjogvédelmet azáltal, hogy az alkotmányokban foglalt alapvető emberi jogok nemcsak az állam és az egyén viszonyában, hanem a magánszemélyek között is alkalmazandóak. Ez az úgynevezett horizontális hatály kérdése.

Már a római jogtudományban is megfogalmazódott, hogy a közjog és a magánjog tudományos vizsgálata elválasztható egymástól.¹¹ Ez az elválasztás mára azonban oda vezetett, hogy a két tudományterület néha dogmatikai okokból nehézkesen kapcsolódik össze, de kétségtelen, hogy a magánjogban is hasonló irányú, célú változások következtek be az elmúlt évszázadban, mint a közjogban. A társadalmi és a gazdasági problémákra a magánjog is ugyanolyan elvek mentén kívánt választ adni, mint az alkotmányjog. A klasszikus liberális, a vagyoni jogot a középpontba helyező szabályozást a magánjogban is kiegészítette egy személyhez fűződő jogok védelmét megteremtő, egyenlősítő koncepció.

A kérdésünk most arról szól, hogy az alkotmányjogban kialakított horizontális hatály mint fogalmi koncepció hogyan működik a gyakorlatban, az egyes jogok értelmezése terén a jelenkori alkotmánybírói gyakorlatban - mennyire kívánja szabályozni az Alkotmánybíróság a magánjogi jogfejlődést az Alaptörvény érvényesítésének feladata körében.

A horizontális hatály főbb modelljeiként ismert állami gyakorlatokban különbözőképpen keveredik a magánjogi és az alkotmányjogi dogmatika. A közjog és a

¹¹ Lásd Ulpianusnál: „*publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*“ – D.1.1.1.2.

magánjog elválasztásának elismeréséből fakadóan az állami jogok legtöbbször olyan megoldások bevezetését választják, amelyek a közjogi és magánjogi megfontolások keveredését kívánják lehetővé tenni. Ilyen a „*state action doctrine*” az amerikai jogban, az objektív értékrend átsugárzása vagy az intézményvédelmi kötelezettség a német alkotmányjogban.

Ez mindenképp együtt jár azzal, hogy a bíróságnak a klasszikus magánjogi érdekmérlegelésen kívül az alkotmányjogi érdekeket is mérlegelnie kell, ami nyitottságot és magánjogin túl alkotmányjogi felkészültséget vár el a bíróságtól.

Németországban a Szövetségi Alkotmánybíróság kimondta, hogy az Alaptörvény mögött egy objektív értékrend húzódik, amelynek mindenféle jogviszonyban érvényesülnie kell, és annak érvényesítéséről az államnak gondoskodnia kell. Ez úgy lehetséges, ha a jogot, elsősorban a generálklauzulák segítségével úgy értelmezi a bíró, hogy mindenekfelett figyelembe veszi a német Alaptörvényt.¹²

Magyarországon az Alaptörvény hatálybalépését követően a némethez hasonló elképzelés alakult ki. A magyar alkotmányozó és törvényhozó hatalom figyelemreméltó eredményeket ért el a tekintetben, hogy egyes magánjogi jogviszonyokban egyes alkotmányos rendelkezések a törvény erejénél fogva alkalmazandóvá váljanak. A horizontális hatály doktrínája is megfogalmazódott az alkotmánybírósági gyakorlatban, és az alkotmányjogi panasz bevezetése láthatóvá tette azt, hogy elsősorban a rendes bíróság feladata, hogy az Alaptörvény rendelkezéseinek érvényt szerezzen. Ennek mikéntje alapvetően a bíróságokon múlik, de az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz bevezetése okán, az Alkotmánybíróság megsemmisítheti a bírósági döntést, ha az a jogértelmezés, jogalkalmazás tekintetében alaptörvényellenes. A magánjogi normát mindennemű alkotmányi hivatkozás nélkül alkotmánykonform módon kell értelmezni, ezt az új Polgári Törvénykönyv is rögzíti.¹³

Mielőtt rátérünk a 2012 utáni alkotmánybírósági gyakorlat ismertetésére, érdemes felidézni, hogy 2011-ben milyen várakozásaink voltak az alkotmányjogi panasz bevezetését és a horizontális hatály deklarációját illetően:

„Az elmúlt húsz év alapjogvédelmi eredményeinek megfelelő bírói gyakorlat kialakításához ösztönzés lehet a jogszabály-módosítás. A bíróságok eseti alkotmányértelmezésének felülvizsgálatára hivatott német típusú „valódi alkotmányjogi

¹² SZALBOT Balázs Mihály: „A közvetlen alkotmányjogi panasszal támadható normák körének meghatározása” *Magyar Jog* 2017/6. 347-361.

¹³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 1:2. § (1) bekezdés: „E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.”

panasz” bevezetése is elősegítheti ezt a folyamatot. A szabálmódosításra mind a Ptk. mind az Alkotmány tekintetében lehetőség kínálkozik.

A jogdogmatikai konklúzió és a pozitív jogra vonatkozó javaslattevél előtt érdemes hangsúlyozni, hogy a vizsgálat tanúsága szerint elsősorban a bíróságok belátásán múlik, hogy olyan ítélkezési gyakorlatot alakítsanak ki, amely tiszteletben tartja a magánjog alapvető és megbízhatóan működő dogmatikai koncepcióit, és emellett eleget tesz az Alkotmány diktálta követelményeknek is.

A kötet utolsó kérdése – tekintettel a magánjog és az Alkotmány folyamatban lévő kodifikációjára –, hogy mennyire kell befolyásolnia a jogalkotásnak ezt a jogfejlesztést. A válasz a hatalommegosztás rendszerében keresendő. A hatalommegosztás eszméjének megszületése óta a hatalommegosztás konkrét szabályai térben és időben sokat változtak, a hatalom kiegyensúlyozására való törekvés alkalmazkodott a kor szelleméhez. Ebből az a következtetés vonható le, hogy nem kell feltétlenül a hatalommegosztás jelenlegi szabályaihoz igazítani a bíróságok feladatát az alkotmány szabályainak érvényesítésével és az ezzel járó alkotmányértelmezéssel kapcsolatban, mert a hatalommegosztás eszköz az állam elsődleges céljának, az alapvető emberi jogok védelmének megvalósításához.

A konkrét hatalommegosztási szabályokat úgy kell kialakítani, hogy azok a lehető legjobban szolgálják az alapjogvédelmet.”¹⁴

2. A horizontális hatály tana és az új alkotmányi alapok - az alaphatározatok tanulságai

Az Alaptörvény hatálybalépése számos változást hozott a bírói alapjogvédelemben, amelyek befolyásolják a horizontális hatály kérdését is. Annak ellenére, hogy a korábbi Alkotmány 70/K.§-a rendelkezett az alapjogok megsértése miatt keletkezett igények bíróság előtti érvényesíthetőségéről, az Alaptörvény már nem tartalmaz rendelkezést kifejezetten az alapjogok bírói úton történő kikényszerítéséről.¹⁵

Az Alaptörvény 28. cikk, amely kimondja, hogy a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik, rögzíti az alkotmánykonform értelmezést a bírói alapjogvédelemben.¹⁶ Az alkotmánykonform értelmezés¹⁷ azt jelenti, hogy ha az adott jogszabály különböző

¹⁴ GÁRDOS-OROSZ 2011 i.m.

¹⁵ Alaptörvény XXVIII. cikk.

¹⁶ JAKAB András: „A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében” *Jogesetek Magyarázata*, 2011/4. 86.

¹⁷ PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei* (Budapest-Pécs: Dialóg Campus 2009) 137-138.; CHRONOWSKI Nóra: „Az Alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény” *Közjogi Szemle*, 2017/4. 7-15.; CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – KOCSIS Miklós: „Mozaikok, azaz milyen értelmezési kérdéseket

értelmezést enged meg, akkor az alkotmánynak megfelelő értelmezést kell elfogadni a többivel szemben.¹⁸ Az alkotmánykonform értelmezésre vonatkozó elvárás kiegészíti a hagyományos értelmezési módszereket, azaz az értelmezési módszerekkel kapott eredményt meg kell vizsgálni abból a szempontból is, hogy az így kapott normatartalom megfelel-e az alkotmánynak. Továbbá az Alaptörvény intézményesítette a bírósági határozatok felülvizsgálatára irányuló „valódi” alkotmányjogi panasz jogintézményét, amellyel igazából explicitté tette, hogy a bírósági döntések jogszerűségének feltétele az Alaptörvénynek való megfelelés.¹⁹

Mivel az Alkotmánybíróság pillanatnyilag főképp a bírósági döntések felülvizsgálatára irányuló alkotmányjogi panasz alapjogvédelemben betöltött szerepén és alkotmánykonform értelmezésen keresztül értelmezi az egyes alapjogok érvényesülését magánviszonyokban, az alkotmánybírósági gyakorlatból mozaikszerűen rajzolódnak ki a horizontális hatály tanának körvonalai. Az alkotmánybírósági joggyakorlatot vizsgálva megállapítható, hogy a horizontális hatály és az alkotmánykonform értelmezés kérdésében három alkotmánybírósági alaphatározat azonosítható: a 8/2014. (III.20.) AB határozat, a 34/2014. (XI. 14.) AB határozat és a 3/2015. (II. 2.) AB határozat, amelyekre alaphatározatokként hivatkozik az Alkotmánybíróság a későbbi ügyek alkotmányjogi megítélésénél.

Először a 8/2014. (III. 20.) AB határozatban ismerte el az Alkotmánybíróság, hogy az Alaptörvényben foglalt jogok a tételes jog generálklauzuláin keresztül beszivárognak a magánjogra, ugyanis az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek és az Alaptörvény normáinak a jogrendszer egészében kell érvényesülniük. Ugyanakkor az, hogy az Alaptörvényben foglalt jogok milyen mértékben befolyásolják a magánjogi viszonyokat és a jogvitákat, a Kormány által kezdeményezett absztrakt alkotmányértelmezésre irányuló eljárásban nem került bővebb kifejtésre. Rámutatott azonban az Alkotmánybíróság arra, hogy az alapjogok érvényesülése eltérő a közjogban és a magánjogban, ugyanis míg a közjogban az Alaptörvény a jogszabályok útján érvényesül, illetve az államra nézve közvetlenül, addig a magánjogban közvetetten, az Alaptörvényben szereplő alapvető jogok és alkotmányos értékek átsugárzása folytán, a magánjogi normák értelmezése útján. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az alapjogok csak a magánjog generálklauzuláin keresztül képesek

veteth fel az alaptörvény?” in DRINÓCZI Tímea (szerk.) *Magyarország új alkotmányossága* (Pécs: PTE ÁJK 2011) 49-50.

¹⁸PETRETEI: i.m. 137-138.

¹⁹SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: *Az alapjogi bíráskodás kézikönyve* (Budapest: HVG-ORAC 2013) 31.

beszűrődni a magánjog rendszerébe. Azokban az esetekben pedig, ahol nem lehet generálklauzulákat alkalmazni, az alapjogok nem képesek közvetlenül hatni a magánjogban.

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy a horizontális hatály kérdése azonban nem arról szól, hogy mindezek alapján egyes szerződések közvetlenül alaptörvény ellenesek lehetnének, hanem arról a követelményről, hogy a bíróság jogalkalmazása és jogértelmezése során figyelembe vegye az Alaptörvényben foglaltakat. Az Alaptörvény 28. cikke alapján az Alkotmánybíróság azt a következtetést vonja le, hogy a bíróságoknak minden jogszabályi rendelkezést megfelelően és differenciáltan kell figyelembe vennie az ítékezés során. Ez implicálja az Alkotmánybíróság szerint, hogy az a rendes bíróságra tartozó kérdés, hogy egy perben az eset összes körülményeinek mérlegelésénél a polgári jog generálklauzulái értelmezésekor milyen intenzíven hivatkozik egy alapjogi norma egyes elemeire, de az értelmezés mégsem vezethet jogszabály szövegével ellentétes eredményre.²⁰

A 34/2014. (XI. 14.) AB határozatban az Alkotmánybíróság kifejti, hogy az Alaptörvény 28. cikke értelmében a bíróságoknak a jogszabályok értelmezésekor figyelembe kell venni a Nemzeti Hitvallásban megfogalmazott esettek és a szegények megsegítésének köteleességét és az Alaptörvény M) cikk (2) bekezdését, vagyis a gyengébb felek alapjogainak védelmét szem előtt kell tartani. Ebben a határozatban megerősítve az Alaptörvényben foglalt jogok a magánjog generálklauzuláin keresztül beszűrődését a jóhiszeműség és tisztesség követelményének példáján keresztül szemlélteti, és kifejti, hogy a jóhiszeműség és tisztesség követelménye a Ptk. szintjén egy kodifikált jogelv, az Alaptörvény M) cikk (2) bekezdése alapján egy alkotmányos érték, így ez a generálklauzula a jogrendszer egészére kikényszerítően ható szabálynak tekinthető, különösen pedig a magánjog rendszerére és jogviszonyaira nézve.²¹

További szempontokat határozott meg az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 28. cikkének értelmezéséhez a 3/2015. (II. 2.) AB határozatban, amely alapján az Alaptörvény 28. cikke a bíróságok számára nem lehetőségként, hanem alkotmányos kötelezettségként írja elő, hogy az ítélező tevékenységük során a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék. Ennek az érvényesülését pedig a bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálatát lehetővé tevő alkotmányjogi panasz is szolgálja. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a bíróságoknak a jogszabályok adta értelmezési mozgástér keretein belül azonosítaniuk kell az elé kerülő ügy alapjogi vonatkozásait, és a bírói döntésben alkalmazott jogszabályokat az érintett alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmezniük. Ez nem azt jelenti, hogy

²⁰ 8/2014. (III.20.) AB határozat, Indokolás [54]-[56].

²¹ 34/2014. (XI. 14.) AB határozat, Indokolás [51],[94].

a bíróságoknak közvetlenül az alaptörvényi rendelkezésekre kellene alapozniuk döntéseiket, hanem az általuk alkalmazandó jogszabály értelmezése és a konkrét tényállásra való alkalmazása során figyelemmel kell lenniük a releváns alkotmányossági szempontokra. Továbbá az Alkotmánybíróság kimondta, hogy akkor fogja megállapítani egy bírósági döntés alaptörvény-ellenességét, amikor egy alapjogilag releváns ügyben a bíró alapjogokra nincs tekintettel, illetve jogértelmezése nem áll összhangban az alapjog tartalmával. Az Alkotmánybíróság a szükségességi–arányossági teszt alkalmazásával kapcsolatban pedig kimondta, hogy az Alaptörvény 28. cikke a bíróságokra azt az alkotmányos követelményt fogalmazza meg, hogy ha olyan jogszabályt értelmeznek, amely valamely alapjog gyakorlását korlátozza, akkor a jogszabály engedte értelmezési mozgástér keretein belül az érintett alapjog korlátozását kizárólag a szükséges és arányos mértékű beavatkozás szintjére szorítsák.²²

Az Alkotmánybíróság fenti határozatokban fektette le az Alaptörvénnyel összhangban lévő jogértelmezés és a horizontális hatály alapjait. Látható, hogy az Alaptörvény 28. cikkének értelmezésén keresztül, annak határait feszegetve foglalt állást a horizontális hatály kérdésében úgy, hogy elismerte az alapjogok közvetett érvényesülését a magánjogi viszonyokban. A bírósági döntések Alaptörvénynek való megfelelésének szempontjait először a generálklauzulák értelmezésében, majd jogszabályok értelmezésében határozta meg és végül egyes alapjogok esetében pedig a szükségességi–arányossági teszt alkalmazását írta elő.

3. A magyarországi alkotmánybírósági gyakorlat az Alaptörvény horizontális hatályával összefüggésben (2014-2018)

Az alábbi részben különböző ügycsoportokon keresztül mutatjuk be azt, hogy a horizontális hatály tana 2014 óta hogyan érvényesül az alkotmánybírósági gyakorlatban, illetve milyen nagy mértékben függ az Alaptörvényben foglalt jog megfogalmazásától és alkotmánybírósági értelmezésétől az, hogy valójában növekvő vagy csökkenő bírósági jogvédelem kikényszerítésére vezet a horizontális hatály tanának gyakorlati implementációja.

a) Devizahiteles szerződések és más szerződéses jogviszonyok

²² 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [17]-[18], [20]-[21]. Ebben a határozatban Pokol Béla a horizontális hatály elismerését elutasította és különvéleményében kifejtette, hogy az alapjogok érvényesülése magánviszonyokban azt a veszélyt hordozza magában, hogy minden jogterület, amely nem az állam és egyén viszonyát szabályozza, feladni kényszerül az eredeti fogalmi kereteit és jogdogmatikáját. Indokolás [77]-[81].

A Kormány devizahitel-szerződésekkel kapcsolatos indítványára vizsgálta meg az Alkotmánybíróság azt, hogy mennyiben lehet egy magánjogi szerződésnek közvetlenül az Alaptörvénybe ütközését megállapítani. Ebben az ügyben absztrakt módon értelmezte az Alaptörvényt abból a szempontból, hogy az Alaptörvény M) cikke hogyan érvényesülhet a magánjogi jogviszonyokban közvetetten.

A legelső érdemi, a konkrét bírósági ügyeket érintő és bírói kezdeményezésre induló, az előző pontban is említett 34/2014 (XI. 14.) AB határozat az ún. devizahiteles ügyben²³ illeszkedik azon határozatok sorába, amelyben az Alkotmánybíróság nem egyértelműen államcélként értelmezi a fogyasztóvédelem Alaptörvényben rögzített szabályát, hanem azt a magánjogi jogvita során alanyi jogként kívánja alkalmazni.²⁴ A határozat sommás megállapítása, amely szerint a bíróságoknak a devizahiteles perekben a Törvény²⁵ hiányában is a Törvényben foglaltakkal azonosan kellett volna eljárniuk az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésére és az M) cikk (2) bekezdésére tekintettel, tartalmában nem világos. Nem érthető ugyanis, hogy ez a megállapítás a Ptk.-nak a határozat által később vizsgált rendelkezéseiből fakad, vagy az Alkotmánybíróság állítása az, hogy a követelményrendszert az Alaptörvényből fakadóan kellett volna érvényesítenie a bíróságoknak.²⁶

Ez a megállapítás azért aggályos, mert mindkét értelmezés szerint egységesen Alaptörvénybe ütközőnek minősíti az Alkotmánybíróság a korábban hozott azon rendes bírói ítéleteket, amelyek nem a Törvényben rögzített hét elv szerint vizsgálták a perbeli kikötések tisztességtelenségét. Mivel a határozat egészét figyelembe véve azonban megállapítható, hogy ezt a joghatást az Alkotmánybíróság ilyen formában kétségtelenül nem célozta, a fenti kijelentést csak *obiter dictum* minőségben tudjuk értelmezni, amely azt jelenti, hogy az nem sorolható a *ratio decidendi*, a rendelkező részt megalapozó indokolás körébe, azaz a

²³ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – GÁRDOS Péter: „Az Alkotmánybíróság első határozata a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseiben alkalmazott egyoldalú szerződésmódosítási jogra vonatkozó törvényi szabályozásról: A fogyasztók védelme és a jogbiztonság.” *Jogesetek Magyarázata* 2015/6(2). 3-16.; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina, GÁRDOS Péter: „Az Alkotmánybíróság második határozata a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseiben alkalmazott egyoldalú szerződésmódosítási jogra vonatkozó törvényi szabályozásról: a fogyasztók védelme, a hatalommegosztás és a bírói függetlenség: 2/2015. (II. 2.) AB határozat, ABH 2015 132.” *Jogesetek Magyarázata* 2016/7:(3). 21-32.

²⁴ Lásd mindenekelőtt Lenkovics Barnabás különvéleményét: 8/2014. (III. 20.) AB határozat, ABH 2014, 300, 312–313, majd jelen határozatot követően: 2/2015. (II. 2.) AB határozat, ABH 2015, 132, 138–139. A vonatkozó határozatok rövid összefoglalását lásd TÉGLÁSI András: „A devizahitelezés problémája és kezelésének alkotmányos kérdései az Alkotmánybíróság gyakorlatának fényében.” in LENTER Csaba (szerk.) *A devizahitelezés nagy kézikönyve* (Budapest: Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó 2015) 315–334. valamint DRINÓCZI Tímea: „Az Alkotmánybíróság határozata a devizahitelekről. A szerződési szabadság régi-új korlátai.” *Jogesetek Magyarázata* 2014/2. 3–12.

²⁵ A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény.

²⁶ A két értelmezés, a közvetett és a közvetlen horizontális hatály közötti különbségről lásd GÁRDOS-OROSZ 2011. i.m.

precedens-érték, illetve az *erga omnes* hatály erre a kijelentésre nem terjed ki. Az *obiter dictum* sajátosságának megfelelő magyarázó erőt pedig azért nem tulajdoníthatunk ennek a kijelentésnek a jövőre nézve, mert annak tartalma a fentiek szerint nem állapítható meg.

A devizahiteles határozatok fényében az a jelenség figyelhető meg,²⁷ amelyre már bevezetőben is kitértünk, hogy a horizontális hatály tanának a felhasználásával olyan értelmezések születtek, amelyek végső soron ellentétesek azokkal a korábban kialakított alkotmányos elvekkel, amelyeket a polgári jogi dogmatika addig integrált. Megfigyelésünk tehát az, hogy a 8/2014. (III.20.) AB határozat éppen azért vezette be, vagy ismerte el a horizontális hatály elméletét, mert az absztrakt normakontroll keretében nem kívánt az indítványozó Kormány kérdésére pontos választ adni a devizahiteles szabályozást illetően, és vélhetően biztosítani kívánta arról az indítványozót, hogy a horizontális hatály alkalmazott koncepciójával összhangban az alkotmány rendelkezéseit a bíróságoknak egyébként is alkalmazniuk kell a jogviták elbírálása során. Ennek jegyében született az a már korábban meggyökeresedett gyakorlat, amelynek értelmében állami beavatkozás útján utólagos szerződésmódosításra csak a Ptk. által szabályozott és a joggyakorlat által kialakított esetekben kerülhet sor.

Ezt követően a 34/2014 (XI. 14.) AB határozat azonban már olyan újabb tartalmak bevezetésére alkalmazta a horizontális hatály tanát, amelyet az Alaptörvény M) cikkéből az adott helyzetben vezetett le, és így kívánta meg, hogy az új alkotmányos tartalom a jogvitákban érvényesüljön. Az alkotmány tartalmának a Magyarországihoz hasonló gyors változása, illetve az értelmezés gyors változása esetében azonban egy konkrét ügyben a horizontális hatály koncepciója a rendes bíróságok direkt befolyásolásának az eszköze lehet.

Szintén a 8/2014 (III. 20.) AB határozatra hivatkozott az Alkotmánybíróság, amikor a jótállás érvényesítése kapcsán foglalkozott a fogyasztói jogok érvényesülésével, amelynek keretében kimondta, hogy a fogyasztói jogok közvetlenül nem, hanem csak más jogszabály beiktatásával érvényesíthetők a szerződéses jogviszonyokban.²⁸ Ezt a 3111/2015. (VI. 23.) AB határozatban azzal magyarázta, hogy az M) cikk nem az alapjogok között szerepel az Alaptörvényben, ráadásul a rendelkezés alanya Magyarország, így annak alapján alapvető jogot közvetlenül nem lehet érvényesíteni.²⁹

Egy munkaügyi jogvitában hozott bírói döntéssel szemben benyújtott alkotmányjogi panasz eredményeképpen az Alkotmánybíróság pedig rámutatott arra, hogy a munkajogi

²⁷ 8/2014. (III.20.) AB határozat, Indokolás [64].

²⁸ 3115/2014. (IV. 17.) AB végzés, Indokolás [18].

²⁹ 3111/2015. (VI. 23.) AB határozat, Indokolás [27].

jogviszonyokban különös jelentőséghez jut a horizontális hatály kérdése, ugyanis annak ellenére, hogy a munkajogi viszonyok alapvetően a magánjog rendszeréhez tartoznak, mégis aszimmetrikus természetűek, mivel a munkajog a munkáltató irányítása alatt álló munkavégzést szabályozza. Az Alkotmánybíróság ebben a határozatában szintén kimondta, hogy a bíróságoknak jogalkalmazásuk és jogértelmezésük során a szerződéses és más magánjogi jogviszonyok megítélésükor is figyelemmel kell lenniük az Alaptörvényben biztosított egyes jogokra. Az Alkotmánybíróság, pontosítva az alapjogi követelmények generálklauzulákon keresztüli érvényesülését, megállapította, hogy az Alaptörvényben garantált szabadságok a magánjogi viszonyokban közvetett érvényesülést kívánják meg. Az Alkotmánybíróság a szerződéses és más egyéb magánjogi karakterű jogvitákban eljáró bírói döntéseknél azt vizsgálja, hogy az adott jogviszonyt szabályozó generálklauzulák bírói értelmezése összhangban áll-e az érintett alapjogból fakadó követelményekkel. Ebben az ügyben ez azt jelenti, hogy a jogvita alapjogi érintettségének fennállása esetén a bíróságok a felek autonómiájából fakadó szerződéses szabadság és szabad kötelezettségvállalások tiszteletben tartása mellett ítélezésük során a munkaviszonyt szabályozó generálklauzulákat az Alaptörvényre tekintettel értelmezzék. Ennek megfelelően a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos jogvitákban a munkaügyi bírácoknak elsődlegesen azonosítaniuk kell az adott ügynek a véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos vonatkozásait, és a munkaviszonyra irányadó generálklauzulát az alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmezniük. Az alkotmánybíróság a szükségességi-arányossági teszt alkalmazására hívta fel a figyelmet, és kiemeli, hogy minél erősebb érvek szólnak egy alapjog védelme mellett, annál szigorúbban szükséges eljárni annak korlátozásakor.³⁰

b) Tulajdonhoz való jog³¹

A devizahiteles ügyek folyamánként az Alkotmánybíróság több későbbi határozatában is hivatkozott a horizontális hatály tanára. A tulajdonhoz való joggal

³⁰ 14/2017. (VI. 30.) AB határozat, Indokolás [17]-[18], [34].

³¹ Az irodalomból lásd különösen: KARSAI Dániel – MIHÁLY Eszter: „Elefántsírató – a sikeres alkotmányjogi panaszok utóélete.” (MTA TK JTI kutatási projekt, megjelenés alatt); DRINÓCZI Tímea: „A tulajdonhoz való alapjog értelmezésének eltérései a rendes bírósági és az alkotmánybírósági gyakorlatban: a bírói kezdeményezések és az alkotmányjogi panaszok tapasztalatai.” *MTA Law Working Papers* 2017:(24); TÉGLÁSI András: „Az alapjogok hatása a magánjogi viszonyokban az Alkotmánybíróság gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követő első három évben – különös tekintettel a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmére” *Jogtudományi Közlöny* 2015/3. 148-157. TÉGLÁSI András: „A tulajdonhoz való jog védelme az Alkotmánybíróság gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követően”. in. CSERVÁK Csaba – HORVÁTH Attila (szerk.) *Az adekvát alapjogvédelem* (Budapest: Porta Historica, 2017) 165.; PONGRÁCZ Alex: „Gondolatok a tulajdon(jog)ról, figyelemmel az Alaptörvény szabályozására” in. SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely (szerk.) *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére* (Győr: Universitas-Győr, 2013) 407-418.; STUMPF István: *A tulajdonhoz való jog*. Előadás, Győr, 2016. március 3.

összefüggésben a magánfelek egymás közötti jogviszonyában a mögöttes felelősségi konstrukció alkotmányos megítélésével kapcsolatban az Alkotmánybíróság szintén megállapította, hogy a szerződéses szabadság tiszteletben tartása mellett az alkotmányos követelmények végső soron a magánjog generálklauzuláin keresztül szolgálhatnak a magánfelek közötti viszonyok megítélésének alkotmányjogi mércéjeként. Kimondta azonban egy korábbi határozatát³² idézve azt is, hogy a szerződéses jogviszonyokban a gyengébb pozícióban lévő fél védelmét elsősorban a magánjognak kell biztosítania. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a tulajdonjoghoz való jog elsősorban alapjogként ugyanis az állammal szemben keletkeztet igényt, hogy az ne avatkozhasson be az alapjogjog alanyának tulajdonosi pozícióját, ezért az intézményvédelmi kötelezettségéből fakadóan az államnak kötelessége megalkotni a megfelelő normákat.³³

Az örökléshez való jog volt a tárgya az 5/2016. (III. 1.) AB határozatnak, amelynek az alapjául szolgáló ügyben az indítványozó nem tudott végrendeleti örökösként halál esetére haszonélvezetben részesülni. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 28. cikke alapján megerősítette, hogy a testület feladatkörébe tartozik az Alaptörvénnyel konform bírósági jogértelmezés kialakítása, melynek egyik eszköze az új típusú alkotmányjogi panasz. Az Alkotmánybíróság ebben az ügyben megállapította, hogy az öröklési jog a végrendelezési joggal esik egy megítélés alá, ezért az ügyet a tulajdonhoz való jog részét képező rendelkezési jog felől vizsgálta meg. A testület kimondta, hogy ebben az esetben az eljáró bíróságok alkotmányos indok nélkül korlátozták az örökhagyót abban, hogy a tulajdonába tartozó dolog felett rendelkezzen, ugyanakkor – hangsúlyozta – a döntés nem jelenti azt, hogy a tulajdonosoknak alanyi joguk lenne arra, hogy megkötés nélkül rendelkezzenek haláluk esetére.³⁴

Egy ingatlan melletti polgári rendeltetésű lőtér által okozott zaj miatt vizsgálta az Alkotmánybíróság egy másik esetben, hogy a bíróságok a birtokháborításra és a szomszédjogok megsértésére hivatkozó kereset elbírálásánál mennyire vették figyelembe az indítványozó testi és lelki egészséghez való jogát. Ebben a határozatban rámutatott az Alkotmánybíróság arra, hogy bár a környezeti ártalmak elleni védelem a hatósági eljárásokban és a polgári jogviszonyokban is érvényesül, mégsem ugyanolyan szabályok alapján járnak el a bíróságok és a hatóságok. A bíróságok ugyanis elsősorban polgári jogi szabályok alapján ítélnék meg egy ügyet és nem a közigazgatási előírásokat követik a

³² 3009/2012. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [51].

³³ 3052/2016. (III.22.) AB határozat, Indoklás [53].

³⁴ 5/2016. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [43]-[44].

döntéshozatal során. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a bíróságok kellően figyelembe vették az indítványozó egészséghez való jogát a döntéshozatalnál, ennek értelmében a polgári jogi rendelkezések alkalmazásakor szem előtt tartották a releváns alapjogot még akkor is, ha az ítéletet nem erre alapították.³⁵

c) *Sajtószabadság és véleménynyilvánítás szabadsága*³⁶

Az Alkotmánybíróság gazdasági-pénzügyi kérdésekkel foglalkozó sajtótermékek által megjelentetett, Magyarország gazdasági-pénzügyi életével szoros kapcsolatban álló közügyről szóló cikk kapcsán foglalkozott a piacbefolyásolás tilalmának Alaptörvénnyel összhangban álló értelmezésével a már említett 3/2015. (II. 2.) AB határozatban. Az Alkotmánybíróság következetesen megállapította, hogy a sajtószabadság kitüntetett helyet foglal el az alapjogok között, mivel a sajtó a véleménynyilvánításnak, a véleményformálásnak és a véleményalkotásnak nélkülözhetetlen eszköze. Ennek következtében a sajtószabadság kiemelkedően fontos alapjogi kérdés, így figyelemmel kell lenni a korlátozásának alkotmányos szempontjaira. Ebben az ügyben az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a jogellenes piacbefolyásolás tilalma az Alaptörvény M) cikk (2) bekezdésének körébe tartozó olyan alkotmányos érték, amelynek védelme érdekében a sajtószabadság korlátozása szükséges lehet, ugyanakkor a korlátozás arányosságának mérlegelésekor szintén figyelembe kell venni az alkotmányos szempontokat. Megállapította, hogy mivel a sajtónak tények, összefüggések feltárása és nyilvánosságra hozatala az elsőrendű alkotmányos feladata, ennek érvényesülése érdekében a piacbefolyásolás tilalmát nem szabad kiterjesztően értelmezni.³⁷

Az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítás szabadságával, a sajtó alkotmányos rendeltetésével valamint a hiteles és elfogulatlan tájékoztatás követelményével foglalkozott azzal az ügygel kapcsolatban is, amikor egy műsorban a műsorvezető a Jobbik Magyarországért Mozgalmat „szélsőjobboldali” kifejezéssel jellemezte. Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a szabad véleménynyilvánításhoz való jog nem csupán

³⁵ 3075/2016. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [26]-[28].

³⁶ A szakirodalomból lásd különösen: TÖRÖK Bernát: „A közügyek vitájának körvonalai a véleményszabadság magyar doktrínájában” in. KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.) *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején: 4.* (Budapest: Wolters Kluwer 2017) 425-460.; TÖRÖK Bernát: „A szólásszabadság védelmének dinamikája” *Magyar Jog* 2017/12. 721-733.

³⁷ 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [24]-[26], [28]. POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: „Az arányossági teszt a jogalkalmazásban” *Alkotmánybírósági Szemle* 2016/2. 97-107.; TÖRÖK Bernát: „Alkotmányjogi tesztek hálójában: a sajtószabadság esete a tőkepiaccal” in. FEJES Zsuzsanna – TÖRÖK Bernát (szerk.) *Suum cuique: Ünnepi tanulmányok Paczolay Péter 60. születésnapja tiszteletére* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2016) 671-684.

alapvető alanyi jog, hanem magában foglalja annak objektív, intézményes oldalát is, amely egyben a közvélemény mint alapvető politikai intézmény garantálását is magában foglalja. Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy mivel a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó törvényi rendelkezéseket a jogalkalmazók értelmezései is alakítják, a jogértelmezés során is figyelemmel kell lenni a sajtószabadság alkotmányos rendeltetésére.³⁸

A közéleti szereplők sajtótájékoztatóiról való tudósítások törvényi követelményeivel és a hozzájuk kötődő felelősségi kérdésekkel kapcsolatos 34/2017. (XII.11.) AB határozat értelmében az Alkotmánybíróság feladata az, hogy az Alaptörvény védelmének legfőbb szerveként őrködjön a szakjogi értelmezések alkotmányossága fölött és szükség esetén kijelölje az értelmezés követendő irányát és az alkotmányos határait. Ebben az ügyben az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a híresztelés polgári jogi fogalmának szokásos értelmezése nem veszi kellőképpen figyelembe a sajtó tevékenységének sajátos alkotmányos értékét. Ennek következtében következetesen, a korábbi határozataira építve határozta meg ebben a konkrét ügyben is a bíróság által mérlegelendő alkotmányos szempontokat. A sajtószabadság tárgyában kialakult alkotmánybírósági esetjogi gyakorlat alapján megállapítható, hogy amennyiben a személyiségi jogsértést megállapító bírósági ítélet nem tartotta kellő mértékben tiszteletben a sajtószabadság alkotmányos tartalmát, az okot ad a bírósági döntés alkotmánybírósági megsemmisítésére.³⁹

d) A „rendőr képmás” ügyek⁴⁰

A legnagyobb vitát azért az ún. rendőr képmás ügy váltotta ki, mert ebben az Alkotmánybíróság jogértelmezése nagymértékben ellentétes volt a korábban már rögzült polgári jogi dogmatikával, az Alkotmánybíróság a 28/2014. (IX.29.) AB határozatban alkotmányossági szempontok alapján tehát felülírta a rendes bíróság következetes gyakorlatát. Ezen kívül még az Alkotmánybíróság amellett, hogy fenntartotta az általános személyiségi jogra vonatkozó korábbi gyakorlatát, a rendőrökről készült képek engedély

³⁸ 3264/2016. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás [23]-[27], [41].

³⁹ 34/2017. (XII.11.) AB határozat, Indokolás [19]-[20].

⁴⁰ Az irodalomból lásd: SZILÁGYI Emese: „Homályos kép – Alkotmánybírósági határozat a rendőrök arcának kötelező kitakarásáról” *Közjogi Szemle* 2014/4. 59-60.; SZEGHALMI Veronika – PAPP János Tamás: „A rendőr képmásának védelme – a vita jelenlegi állása” *Iustum Aequum Salutare* 2015/4. 109. ZAKARIÁS Kinga: „A képmáshoz való alapjog. A bírói döntések alkotmánybírósági felülvizsgálatának terjedelme a rendőr képmás ügyekben.” *Alkotmánybírósági Szemle* 2017/2. 108-114.; TORDAI Csaba: Az alkotmánybírósági esetjog hatása a rendes bírói ítéletekre az információszabadság és a képmáshoz való jog területén. (MTA JTI kutatási projekt, megjelenés alatt); SOMODY Bernadette: „A rendőrarcképmás-ügy mint az alapjogi ítélkezés próbája” *Fundamentum* 2016/1. 103-112.; KISS Tibor: „Pillanatfelvétel a képmás védelméhez fűződő jog bírói gyakorlatáról - 2. rész” *Debreceni Jogi Műhely* 2017/3-4., TÖRÖK Bernát: „A szólásszabadság hatóköre és az általa nyújtott védelem” *Magyar Jog* 2015/7-8. 385-393.

nélküli nyilvánosságrahozatal korlátját nem a korábbi gyakorlata alapján, hanem az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusaként határozta meg.⁴¹ Kérdés, hogy a hatáskör ilyen értelmezése összhangban volt-e a 8/2014. (III.20.) AB határozatban foglaltakkal, nem ment-e túl a horizontális hatállyal kapcsolatban ott megfogalmazottakon. Ebben a 2014-es határozatban már határozottabban jelent az Alaptörvény 28. cikke, és ennek alapján döntött úgy az Alkotmánybíróság, hogy az alapjogok közötti mérlegelés szempontjait is felülvizsgálhatja.⁴² A szakirodalom nem egységes abban, hogy ezt a fajta beavatkozást elfogadhatónak tartja-e, sokan üdvözölték az alkotmánybíróság határozatát, és nem látták aggályosnak a kompetencia értelmezését, míg mások szerencsésebbnek tartottak volna egy másfajta értelmezést.⁴³

A rendőr képmás ügyek előzményének tekinthetjük a rágalmazási eljárással kapcsolatos 13/2014. (IV.18.) AB határozatot⁴⁴, amikor az Alkotmánybíróság meghatározta azt az alapjogok közötti mérlegelésen alapuló szempontrendszert, amely ahhoz szükséges, hogy egy-egy, közügyek vitatását érintő nyilvános közlés büntetőjogi megítélése összhangban álljon az Alaptörvényből fakadó követelményekkel. Szükséges kiemelni, hogy ebben a döntésben az Alkotmánybíróság nyomatékosította a bíróságok szakjogi kompetenciáját, és ezt tiszteletben tartva határozta meg az alkotmányjogi panasz jogvédelmi szerepét, amelynek értelmében az Alkotmánybíróságnak az a feladata, hogy érvényt szerezzen az alapjogoknak egyedi ügyekben úgy, hogy meghatározza az Alaptörvényben elismert jogokban rejlő egyes követelményekkel összhangban lévő jogalkalmazást. Kimondta, hogy nem hatásköre az Alkotmánybíróságnak a jogszabályok szakjogi szempontok szerinti értelmezése és a jogági dogmatikához tartozó álláspontok helytállóságának megítélése, ezért nem is foglalt állást az ügghöz kapcsolódó szakjogi kérdésekben. Mindezek ellenére ebben az ügyben az eddigiektől eltérően már az alkotmányossági szempontú érvelés szükségességét hangsúlyozta annak sajátos szempontrendszerére is utalva.⁴⁵

⁴¹ ZAKARIÁS Kinga: „A képmáshoz való alapjog. A bírói döntések alkotmánybírósági felülvizsgálatának terjedelme a rendőr képmás ügyekben” *Alkotmánybírósági Szemle* 2017/2. 108-114.

⁴² TÉGLÁSI: „Az alapjogok hatása” 151.

⁴³ SOMODY: „A rendőrarcképmás-ügy” 103-112.

⁴⁴ TÓTH J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalmazás és becsületsértés. A defamatorikus bűncselekmények elméleti és gyakorlati megítélése a véleménynyilvánítási szabadság és az emberi méltósághoz való jog kontextusában* (Budapest: Médiatudományi Intézet 2017); SZOMORA Zsolt: „Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben” *Jogtudományi Közlöny* 2014/10. 469-476.

⁴⁵ 13/2014. (IV.18.) AB határozat, Indokolás [38]-[42], [51].

A rendőrök képmásának nyilvánosságra hozatalával kapcsolatban a testület következetesen alkalmazta a rágalmazási eljárással kapcsolatos döntésében követett szempontokat. Az Alkotmánybíróság ebben az ügyben is alapjogok közötti mérlegelés alapján határozta meg azt a szempontrendszert, amelyet a bíróságnak is alkalmaznia kellett volna a szabad tájékoztatás és a képmásvédelem szempontjainak mérlegelésénél. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a polgári jog rendelkezéseit a rendes bírói gyakorlat tölti meg tartalommal, ugyanakkor az Alaptörvény 28. cikke alapján úgy ítélte meg, hogy ebben az ügyben annak az alkotmányjogi szempontnak a mérlegelése is szükséges, amely a sajtó szabadságához fűződik.⁴⁶

Az Alkotmánybíróság által meghatározott alkotmányossági szempontokat a bíróságok mégsem alkalmazták, így a “rendőr képmás” ügy folytatódott. Először a bíróságok az alkotmánybírósági gyakorlatát megszorítóan alkalmazták.⁴⁷ A következő alkalommal a bíróságok még az Alkotmánybíróság által meghatározott alapjogok közötti mérlegelésen alapuló szempontrendszert sem követték.⁴⁸ A rendőr képmás ügyek következő állomása az volt, amikor az Alkotmánybíróság a Fővárosi Ítéltábla határozatát semmisítette meg. Az Alkotmánybíróság ismét megerősítette a korábbi határozataiban foglaltakat és nyomatékosította, hogy a rendőri intézkedésről szóló képfelvétel nyilvánosságra hozható. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a rendesbírók nem hagyhatják figyelmen kívül, nem alkalmazhatják szelektíven vagy megszorítóan az egyes alaptörvényi rendelkezésekhez tapadó alkotmánybírósági értelmezést.⁴⁹

A rendőr képmás ügyben felmerült alkotmányos kérdéseket az Alkotmánybíróság más aspektusból vizsgálta meg, amikor egy bírósági tárgyalás során a rendőrség jogi képviselőjét ellátó jogtanácsosokról készültek felvételek. Az Alkotmánybíróság rávilágított arra, hogy a fénykép- és videófelvétel készítése tekintetében a szólás- és sajtószabadság gyakorlásának mércéi eltérnek a bírósági tárgyalóteremben és a nyilvános közhelyeken. A testület a bírósági tárgyalás redeltetésére és garanciáira hívta fel a figyelmet az alkotmányossági mérlegelés során.⁵⁰

e) Személyiségi jog megsértése⁵¹

⁴⁶ 28/2014. (IX.29.) AB határozat.

⁴⁷ 16/2016. (X. 20.) AB határozat.

⁴⁸ 17/2016. (X. 20.) AB határozat.

⁴⁹ 3/2017. (II. 21.) AB határozat.

⁵⁰ 3021/2018. (I.26.) AB határozat, Indokolás [24]-[28].

⁵¹ Az irodalomból lásd: KOLTAY András: „Az » általános személyiségi jog« azonosítása felé: Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás.” in. KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.) *Sajtószabadság és*

Az alkotmánybíróági eljárás alapjául szolgáló ügyben az indítványozót egy magánszemély az iwiw felhasználói adatlapján magánszemélyként megnevezve az állatai között tüntette fel, valamint indítványozó ügyvédi minőségét is érintően a jó hírnevét romboló bejegyzéseket tett közzé. Az Alkotmánybíróság a jó hírnévhez való jog és a véleménynyilvánítás szabadságának egymáshoz való viszonyát vizsgálta meg az ügyre vonatkoztatva. A korábbi joggyakorlatára utalva kifejtette, hogy az alkotmányosan védett véleménynyilvánítás köre a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatban tágabb, mint más személyek esetében, de alapvetően a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére, amely akkor is megvalósul, ha csak és kizárólag az érintett személy lejáratására irányul. Az ügyvédként eljáró személy önmagában ügyvédi minősége miatt azonban nem tekinthető közhatalmat gyakorló személynek vagy közszereplő politikusnak, tehát nincs alkotmányos indoka annak, hogy egy egyébként büntetendő cselekmény a sértett ügyvédi minőségére tekintettel ne lenne szankcionálandó. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a sérelmezett kifejezésekben jogellenességet nem látó bírói álláspont nem áll összhangban az Alaptörvénnyel, ha a fenti alkotmányos szempontokat megfelelően mérlegeljük.⁵²

Az Alkotmánybíróság a magánjogi viszonyokban az alkotmányos szempontok érvényesítését illetően a diszkrimináció tilalmával összefüggésben ugyanakkor egy kivételt állított fel. Az Alaptörvényben foglalt emberi méltóságból levezetve megállapította, hogy a diszkrimináció tilalma erőteljesebben, közvetlenebbül érvényesül a magánjogi jogviszonyokban, mint más alkotmányos szabadságok, hiszen ha a szolgáltatás-nyújtás nyilvános helyen történik, megkövetelhető a tilalom közvetlen érvényesülése is. Ezt az érvényesülést a Polgári Törvénykönyv is tartalmazza egyébként, ugyanis a nevesített személyiségi jogok körében szintén tiltja a személyek hátrányos megkülönböztetését.⁵³

média jog a 21. század elején: 4. (Budapest: Wolters Kluwer 2017) 267-296.; KOLTAY András: „A becsület, a jóhírnév és az emberi méltóság fogalmi elhatárolása a magyar magánjogban.” in. KOLTAY András – DARÁK Péter (szerk.) *Ad Astra Per Aspera: Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából.* (Budapest: Pázmány Press; PPKE JÁK, 2017) 435-458.; KOLTAY András: „A jó hírnév és a becsület védelme, különös tekintettel a közéleti szereplőkre és a közügyek vitáira” in. KOLTAY András – NYAKAS Levente (szerk.) *Magyar és európai média jog* (Budapest: Wolters Kluwer, 2015) 309-347.; DELI Gergely: „Az emberi méltóság alapjoga Magyarországon” in. KUKORELLI István (szerk.) *Hány éves az Alaptörvény?: A régi-új kérdése az Alaptörvényben* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2017) 121-152.

⁵² 1/2015. (I. 16.) AB határozat, Indokolás [35]-[36], [39].

⁵³ 3001/2016. (I.15.) AB határozat, Indokolás [56]-[57]. A kérdéshez lásd még: LÁPOSSY Attila – SZAJBÉLY Katalin: *Egy nem lovagias ügy* <http://szuveren.hu/jog/egy-nem-lovagias-ugy> (Letöltve: 2018.07.05.); REINER Roland: *Védett nők?* http://republikon.blog.hu/2013/11/28/vedett_nok_589 (Letöltve: 2018.07.05.), ORBÁN Endre: *Teczár-ügy reloaded.* http://epa.oszk.hu/02700/02769/00010/pdf/EPA02769_arsboni_2016_1_011-013.pdf (Letöltve: 2018.07.03.)

A magántitokhoz való jog értelmezése kapcsán mutatott rá arra az Alkotmánybíróság, hogy az Alaptörvény 28. cikk az állam kötelezettségévé tette az alapjogoknak a magánjog alanyai közötti viszonyokban történő érvényesülését. Ezt erősíti a bírósági határozatok felülvizsgálatára irányuló alkotmányjogi panasz bevezetése. Ennek következtében a rendes bíróságok ítélkező tevékenysége ténylegesen is alkotmányos kontroll alatt áll. Továbbá az Alaptörvény 28. cikke azt a kötelezettséget rója a bíróságokra, hogy az elbírálendő ügyek alapjogi relevanciáját felismerjék, az érintett alapvető jogok tartalmát feltárják, és erre tekintettel értelmezzék és alkalmazzák a konkrét jogvitákban a jogszabályokat.⁵⁴

Az Alkotmánybíróság az 3313/2017. (XI. 30.) AB határozatban azt mérlegelte, hogy az ártatlanság vélelmével összefüggésben áll-e az indítványozó által állított az a joghátrány, amely abból ered, hogy őt a sajtóban megjelent, a vele szemben indult büntetőeljárásról tudósító közlemény képi illusztrációján büntetés-végrehajtási őrrrel, vezetősíjjal és bilincsel mutatják. Az indítványozó személyiségi jogi igénye alapvetően abból fakad, hogy róla fényképet készítettek és ezt a vele szemben megindított büntetőeljárásról szóló tudósításhoz illusztrációként felhasználták. Az Alkotmánybíróság megerősítette, hogy az Alaptörvény 28. cikke alapján a bíróságoknak a jogszabályok adta értelmezési mozgástér keretein belül kell azonosítaniuk az eléjük kerülő ügy alapjogi vonatkozásait, és a bírói döntésben alkalmazott jogszabályokat az érintett alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmezniük.⁵⁵

A történész jó hírnevének megsértével kapcsolatban vizsgálta meg az Alkotmánybíróság azt, hogy az eljáró bíróságok jogértelmezése, a történeti tényállás jogi értékelése összhangban áll-e az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében garantált véleménynyilvánítás szabadságával és az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében rögzített az emberi méltósághoz való jogból eredeztethető, jó hírnévhez való joggal. Az Alkotmánybíróság a korábbi határozatokban kialakított alkotmányossági szempontok alapján vizsgálta meg a bíróságok döntéseit, így különös tekintettel a releváns alapjogi vonatkozásokra azt, hogy a támadott döntés szenved-e olyan mérlegelési hiányosságban,

⁵⁴ 3312/2017. (XI.30.) AB határozat, Indokolás [31]. *Szalay Péter* alkotmánybíró különvéleményében rávilágított arra, hogy nem csakis és kizárólag a polgári törvénykönyv generálklauzulái képesek segíteni az alapjogok érvényesülését, hanem a rendes bíróságok jogalkalmazási tevékenységén keresztül bármely értelmezésre szoruló, vagy az alkalmazása során mérlegelési szempontokat felvető magánjogi norma alkalmas lehet az Alaptörvényben foglalt alkotmányos jogok és értékek közvetítésére, különösen a magánjogi tartós jogviszonyokra alkalmazható *clausula rebus sic stantibus* tételén, a fogyasztóvédelmi szabályokon, a tulajdonhoz kapcsolódó társadalmi felelősségen, vagy a személyhez fűződő jogok rendszerén keresztül az alkotmányjogi normák ugyanúgy átsugároznak a magánjog alanyai közötti viszonyokban. Indokolás [88].

⁵⁵ 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat, Indokolás [48].

amely alapvető alkotmányjogi jelentőségű problémát, vagy a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességet vetne fel.⁵⁶

A sajtó objektív felelősségével kapcsolatos 3002/2018. (I. 10.) AB határozatban az Alkotmánybíróság emellett az összefüggés mellett kifejtette, hogy a testület az Abtv. 27. §-a alapján a bírói jogértelmezést kizárólag abban az esetben vizsgálhatja felül, ha az ügynek van alapjogi relevanciája. Tehát önmagában az a tény, hogy egy ügynek alapjogi relevanciája van, nem eredményezi ugyan a szakjogi megítélés figyelmen kívül hagyását, de többlet követelményt jelent. Megállapította, hogy a bíróságoknak arra kell törekedniük, hogy az előttük folyamatban lévő ügyben alkalmazandó anyagi jogi és eljárásjogi normák adta értelmezési mozgástér keretein belül az ügy alapjogi érintettségére tekintettel legyenek, és az érintett alapjog alkotmányos tartalmát döntésükben érvényre juttassák. Ha pedig az alkalmazandó normának nincs ilyen értelmezése, az Alkotmánybíróság szerint az a norma maga alaptörvény-ellenes.⁵⁷ Ezért is van lehetőség arra, hogy az Abtv. 27. §-a szerinti eljárásról áttérjen az Alkotmánybíróság az Abtv. 26. §-a szerinti eljárásra.

Szintén egy internetes közösségi portálon közzétett bejegyzések kapcsán állapította meg az Alkotmánybíróság azt, hogy a bíróságoknak közvetítő szerepet kell betölteniük abban az esetben, amikor az egyik magánszemély alapjogát a másik magánszemély alapjogának gyakorlása veszélyezteti. Ez a közvetítő szerep azt jelenti, hogy a bíróságoknak figyelembe kell vennie az alapjogok lényeges tartalmának korlátozhatatlanságát és az arányosság elvét, amelyet az Alkotmánybíróság ellenőrizhet. Ennek megfelelően a bíróságoknak úgy kell döntést meghozniuk, hogy az érintett alapvető jogok védelmi körét feltárják és a releváns alapvető jogokat összemérik. Az Alkotmánybíróság értelmezése alapján a lényeges szempont az, hogy a bíróságok döntéshozal során az érintett alapvető jogok lényeges tartalmát ne üresítsék ki és az alapvető jogoknak az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdéséből fakadó védelmi kötelezettségét biztosítsák.⁵⁸

⁵⁶ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [29]-[40].

⁵⁷ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [60].

⁵⁸ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [69]-[70].

Milyen alapvető jelentőségű, érdemi eljárásokban foglalkozott az Alkotmánybíróság a horizontális hatály kérdésével?	Eljárás száma
Abtv. 25.§ alapján	1
Abtv. 26.§ (1) bekezdése alapján	2
Abtv. 26.§ (2) bekezdése alapján	0
Abtv. 27. § alapján	19
Abtv. 38.§ (1) bekezdés alapján	1

Horizontális hatállyal kapcsolatos alaphatározatok hivatkozásai a 3/2015. (II. 2.) AB határozatot követően	Hivatkozások		
	8/2014. (III.20.) AB határozat	34/2014. (XI. 14.) AB határozat	3/2015. (II. 2.) AB határozat
<i>Devizahiteles szerződések és más szerződéses jogviszonyok</i>			
14/2017. (VI.30.) AB határozat	✓	✓	✓
<i>Tulajdonhoz való jog</i>			
5/2016. (III. 1.) AB határozat	X	X	X
3052/2016. (III.22.) AB határozat	✓	✓	X
3075/2016. (IV. 18.) AB határozat	✓	X	X
<i>Sajtószabadság és véleménynyilvánítás szabadsága</i>			
3264/2016. (XII. 14.) AB határozat	X	X	✓
34/2017. (XII.11.) AB határozat	X	X	✓
<i>A „rendőr képmás” ügyek</i>			
16/2016. (X. 20.) AB határozat	X	X	✓
17/2016. (X. 20.) AB határozat	X	X	✓
3/2017. (II. 21.) AB határozat	X	X	✓
3021/2018. (I.26.) AB határozat	X	X	✓
<i>Személyiségi jog megsértése</i>			

3001/2016. (I.15.) AB határozat	✓	✓	X
3312/2017. (XI.30.) AB határozat	✓	✓	✓
3313/2017. (XI. 30.) AB határozat	X	X	✓
3001/2018. (I. 10.) AB határozat	X	X	✓
3002/2018. (I. 10.) AB határozat	X	X	✓
3145/2018. (V. 7.) AB határozat	X	X	✓

4. Konklúzió – a horizontális hatály (az Alaptörvényben foglalt jogok magánjogi érvényesítése) mint semleges koncepció

Gárdos-Orosz Fruzsina 2011-ben megjelent írásában mellett érvelt, hogy az alkotmány horizontális hatálya egy olyan elképzelés, amelyet meg kell valósítani a magyar jogban, részben annak előírásával az új polgári törvénykönyvben, részben pedig a német típusú alkotmányjogi panasz bevezetésével. Az fent említett példákból látszik azonban az, hogy az alkotmányos tartalmak kikényszerítése igen különböző eredménnyel járhat attól függően hogy mi a pozitív jogi tartalom. Megállapítható, hogy az eljárás önmagában nem garanciája az alapjog érvényesülésének, ha nem feltételezhetjük azt, hogy az alkotmányos demokráciákban történt jogfejlődésnek megfelelőek az alkotmányba foglalt tartalmak. A horizontális hatály érvényesítése mint eljárás tehát csak akkor jár együtt az erősebb jogvédelemmel, ha az alkotmány erősebb jogvédelmet jelent mint amit a polgári jog kínál.

A horizontális hatály kérdése azért kényes téma a magyar jogban, mert részben a rendes bíróságok és az AB kapcsolatáról szóló vitává transzformálódik a diskurzus, amint erre a rendőrképmás-ügyek plasztikus példát szolgáltatnak. Ennek megfelelően a magyar jogirodalom is sokat foglalkozik azzal kérdéssel, hogy az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok hatáskörét hogyan kell elhatárolni az alkotmány érvényesítésével kapcsolatos teendők tekintetében.

A jogdogmatika jellemzője, hogy logikai megfontolások mentén haladva eljut egy megoldásig, de ettől eltérő megoldások is elképzelhetőek. A dogmatikai konklúzió az alapvető jogok horizontális hatályának a kérdésében világosnak látszik, és ebben az értelmezési keretben az alkotmányjogi panasz bevezetése is csak üdvözlendő lehet. A dogmatikai következtetéseket azonban a pozitív jogi környezetben is el kell helyezni. A

konklúzióknak dogmatikailag tiszta, ám pozitív jogilag is elfogadható javaslatban kell végződnie. Érdemes mérlegelni, hogy a dogmatikai megoldás várható eredményét tekintve nem idegen-e a pozitív jogtól.

A Magyarországon bevezetett közvetett horizontális hatály alapja, hogy a polgári jogban aligha képzelhető el joghézag, azaz olyan eset, amely a Ptk. alapján nem dönthető el. A szerződési jogban a szerződési jog alapelvei, mint a szerződési szabadság, a szerződések teljesítésének elve (*pacta sunt servanda*), és az általános polgári jogi alapelvek (jóerkölcs, jóhiszeműség és tisztesség stb.) alapján nehezen képzelhetőek el el nem dönthető esetek. A személyhez fűződő jogok esetében is nehéz joghézagot elképzelni, hiszen a nevesített és nem nevesített személyhez fűződő jogok általános védelmét biztosító paragrafus valamennyi személyhez fűződő jogi esetre kellő iránymutatással szolgál. A magánjogi jogvitákat ezért elsősorban magánjogi jogszabályok alapján kell elbírálni, úgy, hogy az alapvető jogok érvényesítésének kérdése kiegészítő kérdésként merüljön fel. Jelen közjogi helyzetben egy ezzel ellentétes megközelítés az alapvető jogok érvényesítése szempontjából visszaélészerű lehet abban az esetben, ha az alkotmánymódosító hatalom az új alapjogi standardokat, és a kívánatos alapjogértelmezést ezúton kívánja kikényszeríteni a rendes bírói gyakorlatban. Az áttekintés és rövid csoportosítás azt mutatta, hogy az alapvető jogok horizontális hatályának a kikényszerítése ma még inkább esetről esetre történik, az elvek tekintetében az Alkotmánybíróság nagyvonalúan fogalmaz, és így végső soron az Alkotmánybíróság döntésén és értelmezésén múlik, hogy az egyes esetekben, és az egyes alkotmányjogi kérdések esetében hogyan kényszeríti ki a rendes bíróság gyakorlatában az általa meghatározott alkotmányos tartalmakat.

A 2014 óta kialakított joggyakorlat áttekintését követően a következő összegző megfigyelések tehetőek az Alaptörvény magánjogi jogviszonyokban történő érvényesítését illetően.

Van jelentősége az alkotmányjogi panasz bevezetésének, illetve annak, hogy ezen az eljáráson keresztül kerül elő a leggyakrabban az Alaptörvényben foglalt jogok magánjogi érvényesülése kikényszerítésének a kérdése. Az AB gyakorlat főképp az alkotmányjogi panasz jellegéből fakadóan ugyanis setről esetre épít. A különböző alapjogok, a különböző témák esetében különböző mértékű az Alkotmánybíróság aktivitása.

Miután az Alaptörvény konkrétan nem rendelkezik a horizontális hatály kérdéséről, az Alkotmánybíróság úgynként határozza meg a bírósági joggyakorlatban érvényesítendő releváns alkotmányjogi szempontokat, amelyeket a bíróságoknak mérlegelniük kell az

Alaptörvénnyel összhangban álló értelmezés érdekében. Mindezek miatt nagyon hosszú idő, míg egy-egy tárgykörben kialakulnak az alkotmányos követelmények.

Az alkotmánybírói gyakorlatban tehát az egyes ügycsoportokat el kell különíteni, és ezeken belül lehet vizsgálni a horizontális hatály érvényesülését, mert az ügycsoporton belül az AB következetesen hivatkozik a korábbi megállapításaira. Az azonban, hogy az AB esetenként határozza meg a nem mindig konkrét, sokszor igen absztrakt alkotmányjogi szempontokat, nehézkessé és lassúvá teszi a bírósági joggyakorlat alakítását.

Van olyan eset továbbá, amikor az Alkotmánybíróság csak annyit vár el a rendes bíróságtól, hogy vegye figyelembe az alapjogot valamilyen formában, míg van olyan eset, amikor már egyértelműen szükségességi arányossági mérlegelést kíván meg az alkotmányossághoz. Egyes esetekben pedig a mérlegelés szempontjait és eredményét is felülvizsgálja, azaz alkotmányellenességet okoz, ha azt a rendes bíróság nem olyan módon és nem olyan eredménnyel végezte el, ahogy azt az Alkotmánybíróság tenné. A probléma ezzel a harmadik megoldással azonban az, hogy abban az esetben, ha az Alkotmánybíróság felülvizsgálja az alapjogi mérlegelést, és annak szempontjait és eredményét, akkor tulajdonképpen nem tudja elkerülni azt, hogy szuperbíróvá váljon, hiszen a rendes bírósági jogértelmezés egy aspektusát megváltoztathatja, és ezzel más eredményt kényszeríthet ki, mint amit a rendes bíróság az alkotmányjogi szempontokat is figyelembe véve kialakított.

Láthattuk a fenti táblázatban, hogy az Alaptörvény horizontális hatálya a legtöbb esetben alkotmányjogi panaszos eljárás körében merül fel. Ez a tényező is erősíti azt, hogy az Alkotmánybíróság sok esetben határozott elképzelése ellenére nem tudja elkerülni a szuperbíró szerepét. Az alkotmányjogi panasz eljárás ugyanis megköveteli az ügy egyedi kezelését, és ez sok esetben – kérdéses módon – oda vezet, hogy az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi szempontok mentén, azok megfelelő érvényesülését hiányolva, az egyedi ügyben megváltoztatja a döntést még akkor is, ha a rendes bíróság sem volt vak a jogérvényesítési kérdésekre, csupán másképp ítélte meg azokat.

Összességében véve megállapítható, hogy az Alaptörvény horizontális hatálya önmagában már nem értékelhető alkotmányjogi koncepció, hiszen az, hogy az előremutató eredményeket generál-e a jogvédelem terén, az alapvetően attól függ, hogy mi az a pozitív jogi tartalom, amit az Alkotmánybíróság az Alaptörvény érvényesítésekor kikényszerít, illetve mi az az értelmezési módszer, amelynek az érvényesülését az Alkotmánybíróság elvárja. Kulcskérdés lehet, hogy a szükségességi-arányossági teszt alkalmazását az Alkotmánybíróság következetesen a rendes bíróságokra tudja-e bízni, vagy az alkotmányjogi mérlegelés eredményét is számonkéri-e a bíróságokon. Ez utóbbi esetben, amely csak sporadikusan

jelenik meg az alkotmánybíróság joggyakorlatában, az Alkotmánybíróság elkerülhetetlenül superbírósággá válna, ami saját önértelmezése szerint sem kívánatos. Az alkotmányjogi panasz bevezetése tehát előremutató lehetne a jogvédelem fejlesztése terén - láthatjuk, hogy az alkotmányos szempontok érvényesítése a magánjogi jogviták során legtöbbször, de nem kizárólagosan az alkotmányjogi panaszos eljárások révén történik meg – de rendkívül körültekintő és megfontolt alkotmánybírósági gyakorlat kialakítására van szükség annak érdekében, hogy a horizontális hatály tana, mint az alkotmányos demokráciában kialakított alkotmányjogi koncepció, ne váljon a rendes bíróságok jogértelmezésének alkotmányozó többség által diktált egyoldalú kontrolljává.